

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Jiří Drtil

Osobnost J. A. Komenského v prózách Leontiny Mašínové

Olomouc 2022

Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 6. 12. 2022

.....

Jiří Drtil

Děkuji Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D., za podnětné připomínky a cenné rady, které mi pomáhaly při psaní mé bakalářské práce, a především za ochotu a čas věnovaný této práci.

Obsah

Úvod	5
1 Tvorba Leontiny Mašínové	6
1.1 Leontina Mašínová v kontextu českých dějin.....	6
1.2 Dělení tvorby Leontiny Mašínové	7
1.2.1 Literatura pro děti a mládež.....	7
1.2.2 Soubory pověstí a legend.....	8
1.2.3 Historické romány	8
1.2.4 Odborná literatura.....	9
1.3 Kritika tvorby Leontiny Mašínové.....	9
2 Trilogie <i>Nesmrtelný poutník</i>	11
2.1 Titul.....	12
2.2 Děj.....	13
2.3 Kompoziční výstavba díla.....	20
2.4 Postava	23
2.5 Časoprostor	28
Závěr	30
Seznam použité literatury a zdrojů	32
Anotace	

Úvod

Jan Amos Komenský byl a bezesporu stále je jednou z nejvýraznějších postav mezi filozofy, učiteli a pedagogy, která celý svůj život zasvětila učením, šíření vědění a ideálů. J. A. Komenský je známý jako nejvýznamnější myslitel své doby posouvající kupředu tehdejší poznání světa, jenž ovlivňuje řadu vědních oborů i v současnosti.

J. A. Komenský patří mezi největší myslitele všech dob. Jeho dílo je inspirací a zdrojem informací a bádání i v současné době, a to v rámci mnoha vědních oborů, jako je např. pedagogika, psychologie, filozofie a další. K jeho myšlenkám a názorům se vrací i současní pedagogové, v jeho učením a díle se objevují moderní myšlenky použitelné i pro současný svět.

Hlavním cílem této bakalářské práce je podání co nejvěrnějšího popisu osobnosti Komenského v díle spisovatelky, prozaičky a básnířky Leontiny Mašínové. Následující text se stručně zabývá životem a dílem Komenského, ale především obrazem jeho osobnosti v díle Leontiny Mašínové.

Práce je členěna do dvou kapitol. V první kapitole se práce věnuje literární tvorbě Leontiny Mašínové.

Předmětem druhé kapitoly je přiblížení osobnosti J. A. Komenského v literární tvorbě Leontiny Mašínové, především v rámci trilogie „*Nesmrtelný poutník*“.

Důvodem pro výběr tématu je skutečnost, že Leontina Mašínová ani její trilogie „*Nesmrtelný poutník*“ není příliš známá, nicméně dle mého soudu je potřebné, aby její dílo nebylo zapomenuto, neboť má významnou historickou hodnotu. Hlavním cílem této práce je tudíž přiblížit literární tvorbu Leontiny Mašínové, a především její trilogii „*Nesmrtelný poutník*“, která pojednává o dětství, životě a tvorbě J. A. Komenského.

V závěru práce budou vyhodnoceny poznatky z teoretické a praktické části práce, při jejímž zpracování bylo čerpáno z odborných literárních a ostatních dostupných relevantních zdrojů.

1 Tvorba Leontiny Mašínové

1.1 Leontina Mašínová v kontextu českých dějin

Účelem této kapitoly je zasadit život Leontiny Mašínové do kontextu českých dějin – v této souvislosti bude upozorněno na stěžejní historické události, které ovlivnily (či potenciálně ovlivnit mohly) život a dílo této spisovatelky.

Leontina Mašínová se narodila roku 1882, tedy v době, kdy rostlo napětí mezi Čechy a Němci, v důsledku čehož došlo například k rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou. Mašínová profesně působila jako venkovská učitelka – nejprve v Hrubém Jeseníku u Nymburka, následně v Loučeni a poté v letech 1909 až 1920 v Pečkách u Kolína, kde rovněž zahájila svou literární a loutkářskou činnost.¹ V tomto období byl sociální status venkovského či maloměstského učitele vysoký, a to i navzdory velmi nízkému platu. Učitel byl představitelem inteligence a inicioval kulturní život v místě svého působení. Působnost učitele na vesnici či malém městě měla výchovný dopad na místní děti i dospělé obyvatele. V období první světové války (1914–1918) používala Mašínová své loutkářské řemeslo jako prostředek, kterým lze pozitivně působit na děti, jež důsledkem války často psychicky strádaly.²

Po první světové válce měla na životní dráhu Leontiny Mašínové velký vliv situace na Těšínsku. Spor mezi Polskem a nově konstituovaným Československem o Těšínsko, které bylo strategicky významnou oblastí díky svým uhelným dolům, měl výrazný národnostní charakter. Zatímco Československo argumentovalo tím, že území Těšínska tvořilo již od středověku součást celku zemí Koruny české, Poláci opírali své územní nároky o národnostní převahu Poláků v regionu.³ Zájmem československé strany sporu bylo, aby místní obyvatelstvo, jehož národnostní identita byla často nevyhraněná (velká část obyvatelstva si říkala „Šlonzáci“), přijalo československou národnost. Mašínová se rozhodla v propagaci této myšlenky vypomoci.⁴

Mašínová se hojně účastnila spolkového života v českých zemích. V období první poloviny 20. století měly spolky většinou regionální charakter s výjimkou Sokola a Orla, jež měly charakter nadregionální. V tomto kontextu Mašínová spolupracovala zejména se spolky

---

¹ BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882–1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno. s. 3.

² MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN 46-020-82. s. 63.

³ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-172-8. s. 305.

⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN 46-020-82. s. 70.

kulturního a osvětového typu, které měly pro české obyvatelstvo význam národně uvědomovací a národně vzdělávací. Jednalo se zejména o šíření vědomostí a nových poznatků mezi středními a nižšími vrstvami obyvatel. V českých zemích prakticky nebyla obec, jejíž společenský život by nebyl pevně svázán s dobrovolnými sdruženími občanů – nebylo výjimkou, že v obci mající kolem pěti tisíc obyvatel existovalo třicet a více sdružení. Spolky byly „solí země“, představovaly motor rozvoje společnosti a zajišťovaly rozvoj vědění, kultury i sportu. Významná byla i jejich úloha jako ochránce demokracie a veřejného pořádku. Nikoli neprávem bývá doba mezi lety 1918 a 1938 označována jako zlatý věk spolkového života⁵ – tento vývoj byl však přerušeno nacistickou okupací Československa.

Za nacistické okupace byla Mašínová pod dozorem gestapa – z tohoto důvodu začala měnit svůj pobyt.⁶ V období nacistického politického útlaku docházelo k systematickému ničení českého kulturního života a k zavádění germanizace. Česká inteligence byla vyhlazována – docházelo k zavírání českých škol, k potlačování českého národního vědomí a k loupení českých kulturních památek. Všudypřítomný teror se opíral o rozsáhlý a všemocný policejní aparát, nadaný mimořádnými pravomocemi.⁷

V období komunismu komplikovalo Mašínové veřejné působení její hluboké náboženské cítění (byla členkou Jednoty bratrské) – například rozhovor s ní, který měl být uveřejněn v Literárních novinách roku 1967, byl z tisku vyřazen se zdůvodněním, že se jednalo o silně náboženský pokus o srovnání křesťanství a komunismu. Nicméně až do své smrti Mašínová aktivně tvořila.⁸

1.2 Dělení tvorby Leontiny Mašínové

Literární tvorbu Leontiny Mašínové lze rozdělit do různých skupin.

1.2.1 Literatura pro děti a mládež

Dětská literatura tvoří podstatnou část autorčiny rané tvorby – jedná se o knihy veršů (*Obrázky a veršičky pro nejmenší dětičky*, 1928) i prózy (*Jdou muzikanti pohádkou*, 1941) a o některá autobiograficky laděná díla. Pro dětské čtenáře Mašínová napsala i několik

---

⁵ BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Problémy lidové výchovy: její pojem, úkoly a předpoklady*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav, 1927. ISBN neuvedeno. s. 27.

⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN 46-020-82. s. 105.

⁷ MARŠÁLEK, Pavel. Nacistická okupace českých zemí jako pokus o destrukci české a československé státnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2018, 64(3). ISSN 0323-0619. s. 91–101.

⁸ BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882–1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno. s. 3.

loutkových děl. Rejstřík autorčiny tvorby určené právě těm nejmenším obsahuje téměř třicet děl.

1.2.2 Soubory pověstí a legend

Soubory pověstí a legend jsou přechodem mezi tvorbou pro dětské a dospělé čtenáře, které Mašínová shromažďovala a literárně zpracovávala od konce třicátých let. Tyto soubory se týkají zejména oblasti východních Čech a Moravy, svým obsahem však postihují obecně celé slovanské území. Část z těchto pověstí se dochovala pouze v rukopisech, některé zůstaly roztroušeny po časopisech a novinách. Například v publikaci *Tajemný věků hlas* (1976) se Mašínová zaměřuje na východočeské pověsti o vzniku měst, vesnic a hradů a na život našich předků. Jako zdroj využívala pamětní knihy, kroniky obcí a vlastivědné publikace, významným pramenem bylo lidové vyprávění jejích rodinných příslušníků, známých a přátel. V jejích příbězích vystupují i nadpřirozené bytosti.⁹ Z dalších na pověsti a legendy orientovaných titulů je možné jmenovat knihy *Z dávných dob* (1969), *Ze slovanských legend a pověstí* (1975) a *Staré pověsti a legendy* (1941).

1.2.3 Historické romány

Nejpodstatnější částí tvorby Mašínové jsou její historické romány, které se zaměřují na klíčové osobnosti naší reformace. Prvním z nich byl *Milíč z Kroměříže* (1926), ve kterém vylíčila osudy jednoho z významných předchůdců Jana Husa. Mašínová v díle popsala rozklad církve a reformační snahy o její obrodu. Pokusila se o komparaci Milíčova života s životem císaře Karla IV. a papeže. Sledovala Milíčovy osudy v českých zemích, v Římě i v Avignonu, pozornost věnovala i renesanční Itálii.¹⁰

Další významnou osobností, jejíž osudy Mašínová zbeletrizovala, byl Václav Budovec z Budova, zastánce Jednoty bratrské, dlouholetý vyslanec v Konstantinopoli a vůdce české šlechty. Jednalo se o titul *Hořící sloup* (1936). Jejím největším románovým dílem však byla trilogie *Nesmrtelný poutník* věnovaná Janu Amosi Komenskému, která obsahovala části *Mladá léta Jana Ámose* (1957), *Do labyrintu světa* (1959) a *Planoucí pochodeň* (1961).

První díl trilogie je věnován dětství a dospívání Komenského, přičemž autorka využila jako informační pramen širokou škálu historického materiálu. Líčení začíná Mašínová již

---

⁹ BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882–1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno. s. 4.

¹⁰ VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. ISBN neuvedeno. s. 136.

dětstvím Komenského otce.¹¹ Druhý díl popisuje nešťastnější úsek Komenského života, tedy jeho odchod na studia do Přerova. Do symbolického labyrintu světa je vržen ve Fulneku, kde dochází k pronásledování Českých bratří po bitvě na Bílé hoře.¹² Závěr trilogie začíná roku 1622 a končí rokem 1656 v Amsterdamu, kde Komenský trávil závěr svého života.¹³

Do oblasti románové tvorby lze zařadit i další tituly z dějin Jednoty bratrské – jmenovitě jde o romány *S poutnickou holí* (1936), *Tiší v zemi* (1940) a *Moravané* (1967), který napsala ve spolupráci s Radimem Kalfusem.¹⁴

1.2.4 Odborná literatura

Na poli odborné literatury se Mašínová realizovala zejména díky svým učebnicím, ať už pro ty nejmenší, či pro středoškoláky. Za zmínku jistě stojí její slabikář *Abeceda* (1941) nebo kniha *Násobilce v malé chvílce* (1936), ve které se Mašínová snažila nenásilnou formou za pomoci veršů přiblížit základy matematiky. Lze zmínit i dvoudílnou učebnici *Dějiny vzdělanosti pro odborné školy ženských povolání* (1925, 1926).

Významnou součástí autorčiny tvorby je nedokončený slovník *Synonymie*, jenž byl doplňován novými hesly, a to až do autorčina skonu. Autorka si přála, aby tento slovník byl přístupný všem učitelům a žákům vyšších ročníků. Mladí by se tak při slohových cvičeních učili vyjadřovat se úměrně k možnostem svého mateřského jazyka. Přes veškeré snahy toto dílo nebylo nikdy vydáno.

1.3 Kritika tvorby Leontiny Mašínové

Mašínová patřila mezi uznávané osobnosti své doby. F. D. Bulánek o ní ve svém článku zveřejněném roku 1970 v periodiku *Lidová demokracie* hovoří jako o přední představitelce soudobého historického románu.¹⁵ Již první historický román Mašínové *Milič z Kroměříže* byl pozitivně přijat kritikou. Pozitivní ohlasy vzbudila i kniha *Hořící sloup*, za kterou získala vyznamenání Václava Beneše Třebízského. O velkém zájmu svědčí fakt, že první vydání knihy bylo rychle rozebráno. Největší ohlas kritiky však zaznamenala trilogie o Komenském, za

---

¹¹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 243.

¹² MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 370.

¹³ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 505.

¹⁴ BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882–1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno. s. 4.

¹⁵ BULÁNEK, František D. Učitelé – průkopníci. *Lidová demokracie*. 1970, 26(85). ISSN 0323-1143. s. 1.

kteřou Mašínová obdržela čestný doktorát na univerzitě Moravian College v Bethlehemu ve Spojených státech amerických (Pensylvánie).¹⁶

V soudobých periodikách však nalezneme i kritičtější přístup k dílu Mašínové. Anna Stejskalová vytýká její trilogii „*jednostranně kladný a ideální obraz Komenského samého i těch, kdo mu byli duševně a názorově blízcí a pojil je s ním hluboký a upřímný cit, a naproti tomu jasně záporný přístup k zobrazení osob, které Komenského život a práci ztěžovaly*“. Dále upozorňuje na „*přílišnou vykonstruovanost*“ a až násilné skloubení detailů, nicméně zároveň dodává, že zpráv o Komenského mládí je velice málo, v kontextu s čímž oceňuje autorčinu snahu o zpodobnění Komenského takovým způsobem, aby dosáhl v očích českých čtenářů obdivu. Další kritika Stejskalové je mířena na stylistickou a jazykovou stránku díla – autorka příspěvku uvádí, že Mašínová využívá složitých souvětí, přičemž ani v líčení dramatických událostí se neodchyluje od pomalého tempa příběhu. Poukazuje i na ovlivnění uspořádání a rytmu vět biblickým jazykem.¹⁷

Ještě více kritický pohled na dílo Mašínové nabízí Josef Macek, který ve svém příspěvku do periodika *Naše doba* cituje Josefa Straku. Ten kritizoval učebnici Mašínové *Dějiny vzdělanosti*, určené pro odborné školy, o které konstatoval, že „*první polovina této nové učebnice obsahuje obvyklé výklady mluvnické, avšak s nepřesnostmi a chybami v míře jinde neobvyklé*.“ Zajímavý pohled na dobovou atmosféru dokládá autorův dodatek, že jeho recenzi na druhé vydání učebnice od Mašínové mu odborné časopisy nechtějí otisknout.¹⁸

---

¹⁶ JANOUŠEK, Pavel, ed. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1995. ISBN 80-85946-16-5. s. 43.

¹⁷ STEJSKALOVÁ, Anna. Koncepce osobnosti Jana Amose Komenského v literárním ztvárnění. *Filologické studie*. 1978, (1). ISSN 1211-7676. s. 111–112.

¹⁸ MACEK, Josef. O kritice „Školských kapitol“. *Naše doba*. 1940–1941, 48(1–10). ISSN 1212-0278. s. 415.

2 Trilogie *Nesmrtelný poutník*

Dílo „*Nesmrtelný poutník*“ je rozsáhlý biografický román z díla Leontiny Mašínové.

Životopisný (biografický) román se pohybuje mezi beletrií a literaturou faktu. Pojednává o osudech historické nebo známé osobnosti např. filozofa, umělce či politika. Je zpracován na základě archivních materiálů, vzpomínek či deníků. Ve většině případů je životopisný román postaven na základě reálných dat, poznatků a událostí. Pokud je daná osoba při tvorbě životopisného románu naživu, pak je dílo psáno s jejím souhlasem, při vzájemné spolupráci. Tento literární žánr lze těžce definovat, mívá rozsáhlý obsah (např. trilogie), bývá komplikovanější než kratší literární díla.¹⁹

Trilogie Mašínové vycházela v letech 1957–1961 pod záštitou nakladatelství Melantrich.

Jednotlivé díly nesou názvy:

- *Mladá léta Jana Amose* – vydán v roce 1957,
- *Do labyrintu světa* – z roku 1958,
- *Planoucí pochodeň* – z roku 1961.

Jak plyne z jednotlivých názvů, celá trilogie pojednává o dětství, životě a díle Jana Amose Komenského.

Této významné postavě se ve své tvorbě nevěnovala pouze Mašínová, ale i mnoho významných českých autorů biografického románu např. František Kožík, Miroslav Hanuš aj. Jednotliví autoři přistupovali k uchopení historické látky rozdílně.

Mezi Mašínovou a Hanušem dochází k jisté symbióze, oba románové projekty se navzájem doplňují. Mašínová se soustředí především na Komenského mládí, dospívání a ve třetím díle svého cyklu hrdinu opouští po odchodu z vypáleného Lešna do Amsterdamu. Hanuš naopak svůj zájem o Komenského směřuje zejména na vrcholné období jeho života a svou dialogii sestavuje jako sled vzpomínek člověka, který leží na smrtelném loži v Amsterdamu.²⁰

---

¹⁹ MOCNÁ, Dagmar, Josef PETERKA a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X. s. 64–65.

²⁰ DOKOUPIL, Blahoslav. *Český historický román 1945–1965*. Praha: Československý spisovatel, 1987. ISBN neuvedeno. s. 190.

2.1 Titul

V prvním díle *Mladá léta Jana Ámose* je titul poměrně stručný a jasný, jelikož hlavní funkcí názvu knihy je podání první informace o ní.²¹

Z hlediska rozlišení literárních titulů by se daný název první části trilogie mohl z poloviny označit jako titul temporální – „*Vyskytuje se zejména u těch autorů, kteří kladli důraz na časovou kategorii ve sféře tematické, tak v oblasti stovebné: Rok na vsi (Mrštikové), Z dob růžová jitra (Zeyer).*“²²

V druhé části názvu se objevuje jméno hlavního hrdiny celé trilogie, což se jeví jako jednoznačný odkaz k titulu protagonistickému. „*Tento titul dostává dílo podle hrdinova jména, označení, poslání, funkce nebo společenského postavení. Název tohoto druhu se vztahuje k jedinci či skupině.*“²³

Z těchto závěrů vyplývá, že Mašínová si pro název prvotiny triptychu zvolila kombinaci titulu protagonistického a temporálního.

Zcela opačným směrem se vydala při výběru titulu pro následující dvě části, kde použila titul metaforický. „*Název tohoto druhu je založen na konfrontaci jevů a představ, na jejich zástupnosti.*“²⁴

Název druhé části si lze vysvětlit dvojím způsobem: „*Tím, že nazvala svou druhou beletristickou práci o Komenském „Do Labyrintu světa“, charakterizovala ji Leontina Mašínová dvojím způsobem: jednak zde její vyprávění vede čtenáře skoro až na práh obdoby, kdy začalo vznikat proslulé alegorické dílo, jednak znamená životní perioda, kterou zde autorka líčí, odchod Komenského do cizího, ne vždy přátelského světa a pobělohorskými strastmi vyústí v nejistotu člověka bez domova, poutníka v bludišti.*“²⁵

Po přečtení románu je třeba souhlasit s druhou částí tvrzení, že autorka nazvala své dílo podle životní etapy hlavního hrdiny, kdy se ocitá v cizím prostředí, ale na druhou stranu nelze souhlasit s tvrzením, že by se hrdina pohyboval v nepřátelském prostředí.

Pojmenováním poslední části *Planoucí pochodeň* chtěla zřejmě autorka přiblížit myšlenky a vize hlavního hrdiny, pro něž zvolila jako symbol planoucí pochodeň. Autorčina

---

²¹ VŠETIČKA, František. *Stavba prózy*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. ISBN 80-7067-203-X. s. 43.

²² Tamtéž. s. 44.

²³ Tamtéž. s. 44.

²⁴ Tamtéž. s. 44–45.

²⁵ MIŠKOVSKÁ, Vlasta Tatjana. L. Mašínová pokračuje o Komenském. *Křesťanská revue*. 1959, (8). ISSN 0023-4613. s. 250.

volba názvu se plně odkrývá v poslední kapitole románu s názvem „*Odevzdání pochodně*“, kde je vyobrazeno Komenského zamyšlení nad tím, co se po jeho skonu stane s jeho myšlenkami. Komenský po rozhovorech se svými žáky dochází k závěru, že právě oni převezmou jeho pochodeň.²⁶

2.2 Děj

Leontina Mašínová se i přes chybějící faktické informace týkající se velké části raného života Jana Amose snažila jeho život vylíčit na základě všeobecně známých historických faktů, ale také pomocí jeho vlastních děl, ve kterých zmiňuje některé své zážitky. Mašínové v této oblasti nezbylo nic jiného než se spolehnout na velmi omezené zdroje, které se k dětství Jana Amose vážou. První díl trilogie je možné tedy jen se zavřenýma očima označit jako biografický.

Leontina Mašínová se i přes uvedené obtíže snažila co nejdůvěhodněji vylíčit život Jana Amose v jeho dětství.

Čtenář si mladého Jana může představit jako běžného chlapce, který žije klidný venkovský život a jehož rodina je vystižena poměrně kladně. Matku, která své děti nesmírně miluje, otce, který se jako měšťan o svou rodinu dokáže velmi dobře postarat, laskavé sestry a dobré kamarády Leontina Mašínová ukazuje jako velmi pevné a důležité součásti dětství malého Jana. Chlapec je sice vylíčený jako obyčejný kluk, avšak autorka ho už v dětství líčí jako bystrého a se zálibou ve vědění. „... *jiné děcko se vším se spokojí, můžete mu nabalamutit, co chcete, ale kdepak náš Janíček! Všemmu jde na kořen jako starý.*“²⁷

Dokonalost Janíkovy rodiny je zpochybněna, když si malý Janík všimne, jak se jeho rodiče hádají. Přestože byl ještě malý, dokázal zčásti porozumět tomu, co se dělo. „*Nyní chápe, že padlo těžké slovo: maměnka pochybuje o otcově poctivosti.*“²⁸ Chlapec s napětím pozoruje, jak se jeho otec brání matčiným výtkám. Obává se, že se rodiče nemají rádi. Otec však chlapcovy pochyby rozptýlí.

Janík i ve svém dětském věku dokázal velmi vnímavě pochopit, jaké události ovlivňují život jeho rodičů. Už v dětském věku projevoval porozumění a smysl pro světové dění. „*Možnost vpádu Maďarů a Turků již po léta nedává Moravě volně vydychnout. Janík ještě docela nezapomněl na vzrušenou dobu jejich vpádu před čtyřmi roky, kdy na všech stranách*

²⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 496–503.

²⁷ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Amose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 15.

²⁸ Tamtéž. s. 52.

hořelo, kdy bylo v Nivnici takové vzrušení a nářek a staříček Mravenců od strachu až umřel.“²⁹ Autorka zřejmě nechce Jana ukazovat jako dospělého, proto dodává, že na to přes to všechno stále kouká i trochu dětskýma očima. „Podle Janíkova pevného přesvědčení je jen jedno místo, kam by se nepřítel neodvážil, a to je – Komňa.“³⁰

Zásadním okamžikem Janova dětství je však úmrtí oboru rodičů. „První pohled do Martinovy tváře jí pověděl, že je vdovou.“³¹ Aněnka byla v šoku, jež se samozřejmě odrazil i na Janíkovi. Byl sám jak dítě bez života, neměl z ničeho radost, byl jak omámený. Naštěstí se dokázal při hrách s kamarády rozptýlit, postupně se vracel zpátky do veselého dětského života.

Zanedlouho Janíka postihla další tvrdá rána v podobě nemoci jeho matky. Baběnka se o ni bála a starost o její rodinu musela převzít. „I Janíka bylo doma třeba. Musil nechat školy. Užívali ho hlavně jako poslíčka.“³² Měl spoustu práce, zajišťoval práci kolem dvora, na vinici. S postupující nemocí své matky byl povolán i jako její pomocník. Pohled na ni ho děsil, obával se, že se neuzdraví, přesto se snažil jí dělat radost. Přemýšlel, jestli jeho matka chce opustit svět z lásky ke svému muži. Po jeho smrti se nezbavila obrovského stesku po něm, její stav se zhoršoval. V Janíkovi se perou myšlenky, snaží se porozumět situaci, ale nedaří se mu to.

Smrt matky je pro Jana velkou ranou, po níž se rozpadá idylická představa o jeho dětství. Jan cítí silný zármutek a jeho bezproblémový život společenského chlapce se mění na život spíše samotářský, v němž často na rodiče vzpomíná. Silné pouto k rodině a k domovu mu poskytuje Bible kralická, kterou zdědil a odnesl si ji s sebou k Nohálovým. Náboženství hraje v Janově životě velmi významnou roli. Velkou oporu však nachází i u samotného Martina Nohála. Učil se od něj řemeslu, pozoroval ho při práci. Sílu neměl, ale všechno chápal a ledacos dovedl.

Ve škole nebyl příliš spokojený do doby, než se stala velká věc. Na návštěvu totiž přišel biskup Lánecký a pozval Janíka na zámek. „Dnes už ti bratr učitel promine. Přestroj se doma do svátečního a přijď na zámek, chci tě představit panu Karlovi z Žerotína.“³³ Spolužáci nevycházeli z údivu. Nejprve byl Jan obviněn z krádeže učitelova nože, vzápětí očištěn příznáním skutečného viníka, následně vynesena vzhůru pozváním biskupa Láneckého. Vrtá mu však hlavou, jak se o něm biskup dozvěděl. Návštěva v zámku pro něj byla velkým zážitkem, o kterém Nohálovým vyprávěl celý večer.

²⁹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 65.

³⁰ Tamtéž. s. 65.

³¹ Tamtéž. s. 91.

³² Tamtéž. s. 103.

³³ Tamtéž. s. 124.

Dětství nebylo pro Jana obdobím, ke kterému by se rád vracel. Smrt rodičů ho velmi zasáhla, život u pěstounů nebyl špatný, nicméně sám se o sebe musel postarat, když se po smrti Nohála dostal ke švagrovi Pavlovi. První část končí přesunem Jana k Jurovi, jehož obdivoval.

V samotném závěru první části trilogie se Komenský zamýšlí nad svou budoucností. Chce začít studovat a vyhoření dvora bere jako znamení, že by neměl být hospodářem. Chtěl být vzdělaným duchovním Jednoty.

Ve zbývajících částech v porovnání s prvním dílem je zřejmý posun ve sběru historických materiálů. Mašínová zde operuje s různými prameny faktografické povahy. Využívá zdrojů k tomu, aby zcela přesně zaznamenala osudy hlavního hrdiny.

Druhý díl trilogie začíná kapitolou *Černá hodinka*³⁴, v níž je šestnáctiletý Jan v doprovodu biskupa Láneckého, který ho vzdělával v oblasti duchovní, na cestě do přerovské školy. Již v první části je opět evidentní Janova bystrost a zájem o místní i světové dění. Jsme jako čtenáři svědky toho, jak se mladý Amos připravuje na svá studia v cizině.

Ve škole byl na straně učitelů, zastával se jich, přestože byl sám terčem posměchu kvůli svým nedostatečným znalostem překladu. „*Pravím ti, že ty kulky posbíráš. A toto jsi udělal naposledy. My tu nejsme proto, abychom se bavili tvými hloupými nápady. Hodí se pro čtyřleté, ne pro studenta. Opovázíš-li se ještě jednou, vypořádám se s tebou.*“³⁵ Od této chvíle byl Jan v čele třídy, přítelem učitele.

Jeho dříve popisovaná plachost, skromnost se postupně měnily v sebevědomí a jistotu. Velkou úctu však stále choval k biskupovi Láneckému. V některých hovorech s ním dokonce vyjadřuje obavy o svou budoucnost, stále popisuje biskupa jako svůj vzor, nicméně se obává, že jeho kvalit nikdy nedosáhne. „*Já si tolik přeji stát se pastýřem lidu Beránkova jako vy, hospodáři, ale čím dál se toho víc bojím. Takový jako vy já nikdy nebudu.*“³⁶ Zpochybňuje svou cestu za svým cílem, lituje sám sebe. Uvědomuje si, že na světě již nemá nikoho (přestože má stále dvě starší sestry) a cítí žal. Velmi také touží po přátelství.

Závažný vnitřní konflikt Jan pociťuje, když se během svého studia setkává s polskými pány. Jednalo se o sociniány, kteří odmítají učení Ježíše Krista. Knihu, kterou Janovi dali, biskup Lánecký spálil. To byl pro mladého Amose velké překvapení. Necítil uvnitř sebe pochopení pro tento čin, necítil dokonce ani soulad s tím, co mu jeho učitel řekl. Jan opět prokázal, že má svůj rozum a přemýšlí o souvislostech, chce si své názory utvářet sám.

---

³⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 7.

³⁵ Tamtéž. s. 10.

³⁶ Tamtéž. s. 17.

Další neshodu se svou představou o životě křesťana a realitou popisuje Mašínová při Janově studiu v zahraničí. Přestože autorka uvádí, že Amosovým cílem nebylo zjišťovat, jestli lidé žijí nebo nežijí, jak by měli podle církve svaté, přesto si Jan Amos všimá, že morálka v této oblasti dosti upadá. „*Ne, na to nebyl vyslán, jde však s otevřenýma očima a vidí, co je teď křesťanům obecné a společné: útěk ode všeho, čeho Kristus žádal; překotný útěk na širokou pohodlnou cestu. Je široká, a přece se na ní lidé strkají, zdá se jim, že nemají pro sebe dost místa.*“³⁷ Autorka očima Jana Amose kritizuje společnost, která prahne jen po majetku a vlastním pohodlí. Přestože stav světa je pro Amose rozčarováním, hledí do budoucna s nadějí na zlepšení.

Další ranou pro Jana Amose je smrt jeho blízkého přítele Jiřího Pítruse, o níž se dozvídá z dopisu, který mu poslal biskup Lánecký. Nepříznivé zprávy Jana Amose vrhají do depresivních stavů. Cítil se vyčerpan nejen studiem, ale i okolnostmi, na které sám nemohl mít vliv. Amose černé myšlenky vtahují do nemoci, cítí, že je ve svém studiu pozadu a nedosahuje ani zčásti dokonalosti svých vzorů. Přestože byl Jan výborný a svědomitý student, jeho chmurné myšlenky mu bránily v soustředění. „*Jan Amos, universitán všemi profesory ceněný a spolužáky obdivovaný, není sám před sebou víc než hromádka neštěstí, oběť mrtvolného strachu z Boha a ze života.*“³⁸ Modlitba a boží odpuštění ho z tohoto stavu naštěstí vyvedly. Přesto si neodpouští vzpomínky na své dětství; podobně jako po smrti svých rodičů. Místní lékař mu doporučuje návrat domů.

Po návratu se v Janovi opět probudila jeho plachost a skromnost. V Praze ho přivítal Matyáš Cyrus, pražský biskup Jednoty bratrské. „*Prý jsi výborně studoval a s pochvalou konal disputace. Lanecius v tobě vidí nového Blahoslava.*“³⁹ Jan prokazuje svůj zájem o vědění v mnoha oborech, touhu své vědění předávat dál způsobem, který bude užitečný všem lidem. „*Dokonale to neznám, ale rád bych se všemu naučil a potom jiné tomu učil. Je žádoucí vědět všechno, co je obsaženo v trojí boží knize.*“⁴⁰

Janův duševní vývoj nedosahuje po jeho návratu domů větších zvrátů. Začíná formulovat své didaktické principy. Biskup Lánecký ho doporučil jako učitele do školy ve Fulneku. Chce, aby místní chlapce připravil na studia v zahraničí.

Po bitvě na Bílé hoře byla situace obtížná. Z náboženských důvodů musel Jan opustit Fulnek a nastalo pro něj období ukrývání. Magdalena byla v bezpečí na zámku *u paní*

---

³⁷ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 101.

³⁸ Tamtéž. s. 132.

³⁹ Tamtéž. s. 156.

⁴⁰ Tamtéž. s. 159.

*Skrbenské*⁴¹, přesto ji trápily myšlenky na jejího muže. „*Věděla, že si vyčítal, proč opouští sbor, když mu ještě nikdo přímo na hrdlo nesaá a nyní sama pátrala, nemají-li mu fulneční bratři a sestry za zlé, že je opustil.*“⁴² Magdalena cítila na zámku nejistotu, každým krokem čekala, že někdo ze zámeckých sloužících řekne výtku na adresu jejího muže.

Komenský se v této době potýkal nejen s obavami o budoucí stav světa, ale musel se také vyrovnat se smrtí své ženy i obou dětí. Doposud ho každá taková rána uvrhla do stavu depresí. Jinak tomu nebylo ani tentokrát. Jan se po této osobní tragédii uzavírá do sebe.

Jan trpěl na konci druhé části trilogie velkým smutkem po ztrátě své rodiny. Třetí část uvádí Jana zpět do aktivního života učitele a duchovního. Amos se díky slepé Anně opět vracel ke své práci. „*S ní rozprávěl Jan Ámos často i za dne, lapal od ní rázovitá úsloví a zapisoval na listěčky.*“⁴³ Věnoval se Anně nad rámec svých povinností, práce pomáhala jemu i jí. Její odchod však Jan nenese tak těžce jako odchody svých blízkých popsáné v předchozích částech trilogie.

Janovu druhou svatbu Mašínová zmiňuje velmi okrajově. „*Co? Tichá svatba? Z toho nebude nic, sestro Cyrillová, to jim zrovna řekněte! Nač tichá? Jan Ámos Komenský se žení a jemu bychom nevystrojili pořádné svatební veselí? A panna Dorotka by si toho nezasloužila?*“⁴⁴

I v poslední části trilogie autorka ukazuje jeho silný vztah k Jednotě bratrské. Historické události si může čtenář často jen odvodit z popsáných situací. „*Komenský na okamžik umkl, potom pokračoval: Nejdeme ovšem tři s listem pro mladého pána, máme smutnější úkol: vyhledat útulek pro všechny duchovní Jednoty z Čech a pro některé z našich laiků. Je vám snad známo, že císař Ferdinand nestrpí ve svých zemích nekatolíky, jsou vydávány mandáty zvláště proti nám duchovním – ale co je vám?*“⁴⁵ Náboženské otázky jsou často diskutovány prostřednictvím rozhovorů Jana Amose s ostatními urozenými lidmi, učenici i duchovními. Sám Komenský se udivuje nad tím, jak je svět zmatený.

O smrti biskupa Láneckého se dozvídáme jen díky velmi stručné zmínce autorky, přestože biskup patřil bezesporu k významným osobnostem Janova života. Ani tentokrát nám autorka neukazuje, že by Jan biskupovou smrtí dlouze a těžce trpěl. Ukazuje, že se opět vrací ke vzpomínkám, vrací se k jednotlivým chvílím, které je spojovaly. „*Živěji, než jindy si*

---

⁴¹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 304.

⁴² Tamtéž. s. 304.

⁴³ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 10.

⁴⁴ Tamtéž. s. 45.

⁴⁵ Tamtéž. s. 74.

připomínal jednotlivé chvíle z přerovských let a bývalo mu, jako by jemu biskup nezemřel, jako by mohl kdykoliv k němu zajít, pohovořit, jako před lety, tak ho měl živoucí před pamětí.⁴⁶ Pocity, které Jan z biskupovy smrti měl, se autorka tentokrát nevěnuje.

Mnoho postav potkává na svých cestách, některé jsou jen zmíněny okrajově, jiné v Janově životě zanechají výraznější stopu. Mašínová zmiňuje setkávání s exulanty, kteří museli po Bílé hoře opustit zemi.

Mašínová ve svých románech ukazuje, že se Jan hluboce zajímal o světové dění. „*Ted, když se zdá, že se stane Morava místem, kde se střetnou císařští se svými nepřáteli, bude jí třeba.*“⁴⁷ Amos se vydal do Berlína se svou mapou. Pán z Žerotína Janovu mapu pochválil, vyzdvihl, jak pečlivou práci Jan vykonal. Svědomitost, pečlivost a skromnost jsou Janovými atributy, které ho provází celým životem. Pán z Žerotína vyslal Jana na cestu do Haagu, aby se setkal s králem Fridrichem Falckým. Žerotínský pán považoval Jana za osobu, která může vyřídit důležité záležitosti místo něj. Sám Jan Amos měl v krále Fridricha velkou důvěru a považoval takovou cestu za téměř div.

Mašínová však poukazuje na královu neschopnost i názvem kapitoly: *U krále ztroskotance*.⁴⁸ Komenský ale v jeho dobrotu věřil. To, že z Čech utekl, neviděl jako zradu, doufal, že se vrátí, až sežene pomoc. Nechtěl vůbec věřit, že by se od českých zemí tak snadno odloučil. Komenský také věřil Kottarovým proroctvím. Kryštof Kotter byl prorokem, v jehož předpovědi bylo, že války budou brzy ukončeny a evangelíci zvítězí. K váhání, zda Kottarova proroctví jsou pravdivá, ho přiváděly jen nedůvěřivost okolí a aktuální události. Komenský věřil v dobrou budoucnost Čech, přestože okolnosti ukazovaly, že se zlepšení neblíží. Komenského víra v lepší budoucnost se prolíná celou třetí částí trilogie.

Na cestě do Lešna byl Komenský zobrazován jako člověk s jasnou představou toho, co poutníky čeká. Ostatní se budoucnosti víceméně obávali. „*Jediný, kdo z truchlivé řady poutníků má zřetelnou představu místa, kam směřují, je Komenský. I jeho myšlenky se vracejí a běží kupředu.*“⁴⁹ Přestože byl považován za významného duchovního a vzdělance, sám o sobě v určitých chvílích pochybuje: „*Co však bude moci udělat on, prostý duchovní Jednoty, pro panskou rodinu?*“⁵⁰ Byl vděčný, že se Budovci postarali o jeho ženu Dorotku, která byla těhotná, a cesta by pro ni i dítě znamenala smrt.

⁴⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 102.

⁴⁷ Tamtéž. s. 103.

⁴⁸ Tamtéž. s. 109.

⁴⁹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 193.

⁵⁰ Tamtéž. s. 194.

Když Jan přijel do Lešna, pracoval ve sboru, později měl pracovat také na gymnáziu jako učitel. Přestože v té době již psal knihu o výchově a vyučování, do gymnázia se mu příliš nechtělo. Přes svou skromnost se obával, že nebude příliš dobrým učitelem, protože lešenské gymnázium má studenty nejen české a německé, ale chodí tam i Poláci a jejich jazyk nebyl Komenskému příliš známý. U Komenského se jeví další pochybnosti o sobě samém, ale i o stavu místního gymnázia. „*To nejsou studenti, to jsou zhýčkanci. Víím, že mezi nimi není volno našich chudším – mám pravdu, Pavle, nebo ne?*“⁵¹ Pochybnost v Janovi vzbuzuje i rektor Rybiňský. Janovi se nelíbí jeho nebratrské vystupování.

První dny Komenského na gymnáziu nebyly snadné. On se však díky svému bohatému vzdělání dokázal bránit vzpurným připomínkám žáků. I nový rektor Wegierski Komenského chválil a zastával se ho před výtkami administrátora Schlichtinga. „*Ve školských věcech, jak vidíte, pánové, to je revolucionář, jakých málo. Nechce mít z dětí papoušky, kteří by po staru šveholili zvuky bez rozumu, učí je myslit.*“⁵² Jan dodává, že jiný přístup k dětem by na nich páchal jen škody.

Jeho kladné vlastnosti ukazuje autorka i na rozhovorech, které vedl s učiteli na svých cestách. V jednom hovoru z Londýna Mašíňová ukazuje, jak Jana vnímali ostatní. Čtenář si tedy může všimnout, že jeho kladné vlastnosti jsou mu vlastní i v dospělosti a ke stáru. „*Rozumíme ti, pravil Hübnér, jsi duchovním Jednoty, jejíž přední ctnost je prostota života. Ty však zůstaneš prostý, i kdyby tě na trůn povolali.*“⁵³ Sám Komenský vysvětluje, že se jen snaží naplnit očekávání ostatních, nicméně je mu nepříjemné, pokud ta očekávání jsou příliš velká, a on se obává, že nebude schopen je naplnit.

V Londýně se také ukazuje, jak významnou osobností této doby Komenský byl. V prvních dnech svého pobytu se setkává s biskupem Johnem Williamsem. „*On, psanec, exulant, pikhart doma tak vášnivě pronásledovaný, je v zemi, odkud snad bude moci řídit vzdělávací činnost k dobru všeho lidstva – i těch pronásledovatelů.*“⁵⁴ Jan si uvědomoval vážnost své situace, přesto věřil, že svět selepší.

Úctu a respekt projevovali lidé Komenskému na všech jeho cestách. Jan byl však tak skromný, že ho každý projev uznání překvapil. Všude považovali za velkou čest, že k nim zavítal sám Jan Amos. „*Není u nás učitele, který by nebyl nadšen vaší metodou; jste génius.*“⁵⁵

---

⁵¹ Tamtéž. s. 232.

⁵² Tamtéž. s. 244.

⁵³ Tamtéž. s. 347.

⁵⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 348.

⁵⁵ Tamtéž. s. 399.

V závěru trilogie Mašinová ukazuje, že se Komenský dostává do deprese. Přivedla ho do ní nemoc, byl slabý a nemohl se hnout. V horečkách se vrací do svých myšlenek a možná i bludů. Pochybuje o tom, že jeho dřívější plány byly správné. „*Ještě před málo měsíci Komenský věřil, že svět spěje k dokonalosti. Jak jen mohl něčemu takovému věřit? Zuřila válka, ale on byl jist, že žádná lidská špatnost, ani tato, nemůže mít dlouhého trvání, kořeny lidstva sají dobro jako rostliny vodu, strom člověčenstva žije z dobra.*“⁵⁶ Komenský cítil, že je opravdu chorý, nicméně z myšlenek na smrt ho vytáhly jeho děti, pro které Komenský chtěl žít. Takový okamžik ho zbavil touhy, aby umřel. Chtěl na světě být pro své děti, ale i pro Jednotu.

Závěr románu nepřikládá Mašinová Komenského smrti, ale obléhání a vypálení Lešna. „*Lešno hoří! Lešno hoří!*“⁵⁷ Jan přišel kvůli požáru o své rukopisy. Vyčítá Bohu, že to tak dopadlo. „*Bud', jak bud', už vím, že mne Bůh zavrhl.*“⁵⁸ Komenský však odchází do Holandska. Byl pozván a Vavřinec de Geer mu nabídl pohostinství. Zajistil také, aby se do Holandska dostala i celá jeho rodina. Byl šťastný, když se dozvěděl, že jeho díla budou vydaná. Je obdivován, že i přes všechna příkoří, která se mu děla, vytrval u své práce.

2.3 Kompoziční výstavba díla

Právě kompozice je jednotícím prvkem celé trilogie. Autorka se snaží dodržet jednotný postup při tvorbě, aby nenarušila celistvý obraz o postavě hlavního hrdiny.

Celý děj se Mašinová snaží zprostředkovat formou dvou vyprávěcích pozic, především převažuje forma autorského vypravěče, kterým se autorka snaží zprostředkovat příběh hlavního hrdiny v *er*-formě. Tato vypravěčská pozice vystupuje v narativní přítomnosti. Druhá vypravěčská pozice, která se v románech vyskytuje, je znázorněna formou vypravěče personálního „*Je v textu fyzicky přítomen, to znamená, že v něm vystupuje jako postava a průběh události podává v ich-formě. Personální vypravěč je účastníkem děje, většinou pasivním, který do událostí převážně nijak nezasahuje, pouze jim přihlíží.*“⁵⁹ Postava personálního vypravěče vstupuje do děje v situacích, kterým autorka nevěnuje zvláštní pozornost. Příkladem je zprostředkování informace o Komenského druhé svatbě v kapitole

---

⁵⁶ Tamtéž. s. 417–418.

⁵⁷ Tamtéž. s. 481.

⁵⁸ Tamtéž. s. 481.

⁵⁹ VŠETIČKA, František. *Stavba prózy*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. ISBN 80-7067-203-X. s. 43.

*Host z Cerekvice*⁶⁰, o níž se autorka zmiňuje pouze okrajově a dozvídáme se o ní pouze z úst vedlejších postav.

Trilogie Nesmrtelný poutník je popsána na 1 087 stranách. Jednotlivé díly se liší svým rozsahem, a to především vzhledem k tomu, jak moc velkou etapu života hlavního hrdiny zachycují. Obsah jednotlivých dílů ovlivňuje i množství historických materiálů, jež byla autorka k jednotlivým životním obdobím schopna nasbírat.

Vzhledem k těmto faktům je historicky, i co do počtu napsaných stran, první díl trilogie nejslabší, a to vzhledem k faktu, že o dětství a mládí měla autorka nejmenší možnost nasbírat dostatečné množství materiálu. Zřejmě proto je první část napsána v rozsahu nejmenšího počtu stran – 270. Nicméně právě v tomto díle se nemusela tolik omezovat skutečnými událostmi a více se mohla zaměřit na vlastní fantazii. Právě její představivost je v díle nejzřetelnější z celé trilogie.

V případě dalších dvou částí měla autorka k dispozici velké množství materiálů, jednalo se jak o historické, tak i folkloristické dokumenty, a mohla tak splnit svůj záměr věrohodného zobrazení Jana Amose Komenského.⁶¹ Množství nasbíraného historického materiálu se odráží v rozsahu druhého a třetího dílu, které jsou vzhledem k první části rozsáhlejší co do počtu stran – 312 a 505.

Celkově je literární dílo rozčleněno do 156 kapitol, které jsou nejen očíslovány, ale také příslušně pojmenovány. Počet kapitol v jednotlivých částech se liší vzhledem k tomu, jakou část života hlavního hrdiny autorka popisuje. Kapitoly jsou rozděleny v poměru 31, 47 a 78.

Pojmenování kapitol je v celé trilogii trojího typu. První typ odkazuje na důležité postavy v životě Komenského. Příkladem budiž kapitoly XXIV a XII s názvem *Černý Janek*⁶² a *Palacík*.⁶³ Kapitoly, které jsou pojmenovány podle postavy vystupujících v románech, mají za cíl dokreslit osud hlavního hrdiny a ukázat motivy, které souhrnně formovaly jeho osobnost během celého života.

Druhý typ odpovídá pojmenování místa, ve kterém se děj odehrává. Jako příklad lze uvést kapitolu III a IV, které jsou pojmenovány jako *Ve Strážnici*⁶⁴ a *Do Brodu*.⁶⁵ Cílem tohoto

---

⁶⁰ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 45.

⁶¹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN 46-020-82. s. 125–127.

⁶² MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Amose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 179.

⁶³ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Amose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 87.

⁶⁴ Tamtéž. s. 110.

⁶⁵ Tamtéž. s. 156.

typu pojmenování je poukázat na důležitá místa v životě Komenského. Autorka se tak snažila vyzdvihnout místa, o kterých si myslela, že v životě hlavního hrdiny sehrála důležitou roli.

Třetí typ názvu kapitol nás nepřímou upozorňuje na děj či událost, která se v dané kapitole bude odehrávat. Příkladem mohou být kapitoly s názvem *Přepadení*⁶⁶ a *Pozvání*.⁶⁷ Kapitoly s tímto druhem pojmenování, jako by Mašínová spoléhala na čtenářovu zvědavost, která ho donutí pokračovat ve čtení.

Jednotlivé kapitoly na sebe navazují. Délka kapitol se od sebe nijak neliší. Aby bylo docíleno patričné dramatickosti, průběžně se střídají různé kratší příběhy – dílčí kapitoly, které nemají přímou návaznost. Spíše by se dalo říct, že jde o střípky různých zkušeností a událostí, které se měly udát v životě Komenského. Právě v těchto příbězích se setkáváme s hlavními motivy, které souhrnně formovaly jeho osobnost v pozdějších letech života. V uvedených krátkých příbězích mohla Mašínová poukázat na různé zvraty a tragické události v životě malého Komenského.

V díle se objevují i kapitoly odbočující do oblasti nesouvisející s dějem a hlavní postavou, které vedou k roztržení kompozice a brání komplexnímu zobrazení dramatu doby i osobnosti a jejího myslitelského zápasu v intencích románu historického a životopisného.⁶⁸ Příkladem je kapitola z druhé části s názvem *Adam od Špindlerů*.⁶⁹ S touto postavou se Komenský nikdy nesetkal. Zdá se, že na základě popisu některých postav a dějů se snažila autorka čtenáři osvětlit tehdejší dobu a přispět tak k lepšímu pochopení postav a doby. Kapitoly tohoto charakteru vedou k retardaci děje a odvádějí pozornost čtenáře od osudu hlavního hrdiny.

Kompozice celé trilogie je vystavěna chronologicky. Autorka nás postupně seznamuje s životem hlavního hrdiny. Celé dílo je prostoupeno retrospektivou, která se objevuje ve vzpomínkách postav na dobu dávno minulou, a to především v situacích, kdy se hlavní hrdina ocitá ve svízelné situaci. Jasným příkladem je vzpomínka baběnky Trubcové na Martina Komenského na konci prvního románu, kdy se hlavní hrdina cítí naprosto opuštěný a bez domova. „*I jí přišlo na mysl, že snad tehdy Martin Komenský neudělal dobře, že tak sháněl dětem, že se mu proto všechno zkazilo, co hodlal, hlavně zabezpečení nejmladšího dítěte.*“⁷⁰

---

⁶⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 139.

⁶⁷ Tamtéž. s. 436.

⁶⁸ OPELÍK, Jiří a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3/1 M-Ř*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3. s. 153.

⁶⁹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 252.

⁷⁰ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 180.

Co se týká začátku trilogie, autorka čtenáře okamžitě zapojuje do děje. Zvláštností první kapitoly je, že autorka vůbec nezmiňuje postavu Jana Amose. První kapitola je věnována dětství jeho otce Martina. Cílem Mašínové zřejmě bylo seznámit čtenáře nejprve s prostředím a koloritem moravského venkova, odkud jeho rodina pocházela. Následně přechází k osudům hlavního hrdiny.

Konec celé trilogie není uzavřený. V poslední kapitole je jasně popsáno Komenského přesídlení do Amsterdamu, což neznamená, že je osud hlavního hrdiny završen, ačkoliv se autorka snažila důsledně popsat celý život hlavního hrdiny. Opouští ho v situaci, kdy sám bilancuje nad svým životem. Celá trilogie nekončí smrtí Jana Amose Komenského, lze se pouze domnívat, zda je to autorčin záměr.

2.4 Postava

Tato podkapitola se zaměřuje na jednotlivé postavy celého triptychu. V celé trilogii vystupuje mnoho postav, tato kapitola se věnuje postavám, které Komenského nějakým způsobem ovlivnily či pro něj byly důležité. Jednotlivé postavy, které do děje vstupují, lze rozdělit podle několika klíčů.

Hlavní a vedlejší postavy

Jan Amos Komenský je bezpochyby hlavní postavou celého triptychu. Tento hrdina čtenáře provází po celou dobu příběhu. Jak již bylo poznamenáno, v některých kapitolách se postava hlavního hrdiny zcela vytrácí, jde především o kapitoly, které vybočují z děje, v nichž vystupují postavy nesouvisející s vývojem a jednáním hlavního hrdiny.

Na pomezí mezi hlavními a vedlejšími postavami se vyskytují manželky Jana Amose Komenského. Postavy jsou zapojeny do hlavní dějové linie až do chvíle své smrti, kdy hlavního hrdinu opouštějí. Tyto postavy lze považovat jako osudové, svými myšlenkovými pochody a chováním do značné míry ovlivňují jednání hlavního hrdiny.

Obě postavy se v mnohém liší. Magdalena se stala Janovou ženou v druhém díle. V dobách zasnub ji biskup Lánecký upozornil, že v životě Janově je práce na prvním místě. Přestože si Magdalena vyslechla takový ortel, Jana si vzala, nechtěla žárlit na Boha. „*Jan Amos má, dceruško, velikou životní lásku a to je – práce. Nepředstavuj si, že to bude jen práce ve sboru a ve škole. Bereš si za muže bratra, který už teď je ozdobou a nadějí Jednoty; zdá se však,*

že se stane ozdobou a slávou národa.“⁷¹ Komenský je zde opět popsán jako člověk, který se svému zaměstnání věnuje opravdu naplno, biskup ho opět vyzdvihuje jako významného duchovního. Magdalena přijala svou budoucnost, přestože sama rozhodně Janových kvalit nedosahovala. Měla štěstí v tom, že Jan její práci obdivoval, nepodceňoval ji, a naopak ji dodával sebevědomí. „*V její mladé domácnosti nabývalo všechno smyslu a Magdalena si neuměla představit větší blaho, nežli co právě den ode dne prožívala.*“⁷² Narození syna Jana její život obohatil ještě víc.

V době, kdy Jan Amos musel opustit Fulnek z náboženských důvodů, se sama ukrývala na zámku paní Skrbenské. V očekávání druhého dítěte pociťovala strach z budoucnosti.

Svoji neutuchající lásku k Janovi Magdalena prokázala, když si četla rukopis, který jí její muž z úkrytu poslal. „*Poněvadž z vůle a dopuštění Božího před vzteklostí lidskou ustupuje, tebe jsem se vzdáliti musel a tobě tělem přítomen býti nemohu, z čehož vím, že zármutek a tesknost, jichž i já prázden nejsem, tvého srdce částí jsou hosté, aj ted' já tobě knížečku tuto místo sebe pro potěšení posílám.*“⁷³ Amos ve svém rukopise věří, že se ještě shledají. Magdalena však v závěru druhé části trilogie onemocněla, a i s dětmi zemřela.

Dorota byla Janovou druhou ženou. Stejně jako Janova první žena se i Dorota musela smířit s tím, že pro jejího muže byla práce na prvním místě. Komenský své ženy však miloval a vždy na ně bral ohled, chtěl, aby byly spokojené. Před svou cestou do Berlína ji Amos utěšoval, že se domů vrátí hned, jak to bude možné.

Dorota svého muže vždy podporovala, jeho cesty a zájmy obdivovala. Zvrat však nastal, když se Jan s celou rodinou a svými pomocníky přestěhoval do Švédska. Upadla do deprese, neměla jako dříve zájem o aktivity, které její manžel vykonával. „*Nechutnaly jí mořské ani jezerní ryby a strojila je k jídlu jen proto, že si toho manžel a děti přáli.*“⁷⁴ Vztah Doroty a Jana se v závěru třetí části trilogie obrací v časté výtky a konflikty. Vrcholem sporu byl plánovaný sňatek dcery Dorotky s Janem Molitorem. Dorota vyčítá Janovi, že se až příliš věnuje své práci a nevíšimá si, co se děje doma. Jan sňatku bránil, protože se domníval, že ženich není pro jeho dceru dobrý. „*Je z mých pomocníků nejlínější. Snad už nemyslí na ženění.*“⁷⁵ Dobrý vztah manželky ke svému manželovi postupně vyprchal. Autorka v postavě Doroty ukazuje, že tato

---

⁷¹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno. s. 234.

⁷² Tamtéž. s. 235.

⁷³ Tamtéž. s. 362.

⁷⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 404.

⁷⁵ Tamtéž. s. 411.

postava není mělká, není jen nekonečnou obdivovatelkou svého vzdělaného muže, ale že se také dokáže projevit, že její postava prošla určitým vývojem. V závěru třetí části umírá.

Tyto dvě postavy pojala autorka jako kontrast, na jedné straně vidíme postavu Magdaleny, která je po celou dobu oddaná svému muži a následuje ho v jeho konání. Jejím protipólem je Dorota, která zpočátku kopíruje jednání Komenského první ženy, ale v závěru třetí části se nebojí obrátit proti svému muži.

Za postavy vedlejší či epizodní lze považovat ostatní hrdiny vystupující v celé trilogii. Některé z epizodních postav se v románech objevují pouze v jedné kapitole, některé naopak vystupují ve více kapitolách či prostupují celou trilogií, těchto postav se však v trilogii objevuje pomálu.

Jednou z postav, která prostupuje celou trilogií, je Mikuláš Drabík. V první části vystupuje jako Janíkův spolužák a kamarád. „*Noví kamarádi se k sobě nehodili povahou ani věkem, bylť Mikuláš Drabíkův, syn strážnického konšela, o celá čtyři léta starší nežli Jan.*“⁷⁶ Nohálovým se takový přítel dvakrát nelíbil, nicméně Mikuláš k Janovi vzhlížel. Spolužáci ve třídě neměli Mikuláše příliš rádi, Janík v něm ale určité kouzlo viděl a zůstával mu věrný. Mikuláš měl nápady dobré, často ale také propadal různým poťouchlostem. Mikuláš se k Janíkovi mnohdy nechová jako ke kamarádovi, je prostořeký a chtivý. „*Vaši tě opatrují jak těsto na lívance.*“⁷⁷ Janíkovi se často i vysmíval: „*I mouchy se lekneš, netřeba ti hajduků na vystrašenou.*“⁷⁸ Mikulášova postava je popsána poměrně věrně v zážitcích, které s Janíkem sdílí. Komenský se s Drabíkem setkává i v následujících částech trilogie jako s duchovním, který má na něj značný vliv. Ani v této životní roli Drabík v sobě nedokáže potlačit touhu po majetku, lakotu, lásku k světským radovánkám. Dle historicky doložených faktů bral Komenský Drabíka jako celoživotního přítele, s nímž setrval v korespondenci až do roku 1670.⁷⁹

Postavu Mikuláše Drabíka Mašinová líčí jako zcela negativní, jeho vlastnosti vynikají ve srovnání s kladnými vlastnostmi Komenského. Autorčin obraz postavy Mikuláše Drabíka byl neblaze přijímán soudobou kritikou, jestliže už jinak nebylo možno z ohledu na to, že i u Vizovských a u Pitrušů jde většinou o jména zachycena historií, a tedy chráněná před

---

⁷⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 139.

⁷⁷ Tamtéž. s. 142.

⁷⁸ Tamtéž. s. 143.

⁷⁹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *O sobě*. 2., nezm. vyd. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0016-1. s. 350.

románovým přeformováním směrem k horšímu, měla být autorka méně přísná k Drabíkovi, který zde naopak stojí jako černavý protiklad Komenského.⁸⁰

Mužské a ženské postavy

Jednotlivé části se co do počtu mužských a ženských postav výrazně liší. Zatímco v první části zpočátku dominuje zastoupení ženského pokolení, a to zejména z toho důvodu, v jakém prostředí se hlavní hrdina pohybuje. Vzhledem k tomu, že první díl pojednává o dětství a dospívání Komenského, je zřejmé, že se kolem hlavního hrdiny pohybovalo mnoho ženských postav např. matka, sestry a jiní rodinní příslušníci a přátelé. Ke konci románu se poměr mužských a ženských postav vyrovnává, což souvisí zejména se změnou prostředí. V následujících částech převažují postavy mužské. Ženský element se objevuje ojediněle. Větší prostor dostávají pouze Komenského manželky nebo Kristina Poniatovská, které je ve třetí části věnována celá kapitola.

Kladné a záporné postavy

V Mašínové dílech převládají převážně postavy kladné. Mezi kladné postavy se řadí především hlavní hrdina. Kromě hlavního hrdiny lze brát jako kladné postavy většinu postav v celé trilogii, například biskup Lázecký, Tomáš Dubinus nebo Jiří Pitruše aj.

Jako příklad klasické kladné postavy může posloužit postava baběny Trubcové, která se objevuje v první části trilogie. Po smrti Komenského otce se stala pomocnicí a opatrovnici celé rodiny. Baběnka se nestarala pouze o rodinu Komenských, starala se o zdravé, o nemocné, o duchovní Jednoty, starala se i o děti bratrských rodin. Měla spoustu povinností, kterým však až obdivuhodně dostála. V době, kdy se matka hlavního hrdiny ztrácela před očima, se o její rodinu starala jako o vlastní. „*Když chorá ulehla, osvědčila se baběncina obětavost a zdatnost všech tří děvčat. Zastávaly matku ve všem a podle rad Trubcové řídily i vykonávaly práci na polích a lukách.*“⁸¹ Baběnka zastoupila roli matky v rodině, byla oporou matce, a hlavně jejím dětem.

Postava baběny Trubcové může v čtenáři budit dojem, že se Mašínová inspirovala hlavní postavou z tvorby Boženy Němcové *Babička*. Společné pro obě postavy jsou jejich kladné vlastnosti a přístup k okolí.

---

⁸⁰ MIŠKOVSKÁ, Vlasta Tatjana. L. Mašínová pokračuje v Komenském. *Křesťanská revue*. 1959, (8). ISSN 0023-4613. s. 251.

⁸¹ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 102.

V mnohem menším zastoupení vzhledem ke kladným postavám jsou postavy záporné, symbolizující zlo a křivdy v životě Komenského. Mezi tyto postavy, kromě již zmíněného Mikuláše Drábíka, lze řadit především postavu Komenského švagra Pavla Bozkovského. I tato postava má reálný předobraz, dle dochovaných historických informací byl Bozkovský švagrem Komenského hned dvakrát. Jeho první ženou se stala Komenského sestra Zuzana, po její smrti se oženil s mladší sestrou Markétou, která po smrti rodičů u starší sestry Zuzany pobývala.⁸²

Další postavou je Janův švagr, do jehož rodiny se dostává po smrti Martina Nohála. V domácnosti svého švagra se necítil dobře, Pavel měl neustále nějaké připomínky a Jana napadal kvůli zdánlivě malicherným věcem. Markétka svého muže omlouvala, vysvětlovala si, že se tak nepříjemně chová kvůli nebezpečí války.

Pavlovy narážky a útoky však pokračovaly dál i přes Markétiny snahy situace klidnit a mírnit. Vzpomíná, že jí matka kladla na srdce, aby se o Janíka pořádně postarali. „*Za dne, když je práce, kluka nevidět, ale k večeri ti přijde, nestarej se!*“⁸³ Markétka Jana bránila, ale proti svému muži neměla dost šancí. V zápalu hádky napadl i ji: „*Cedníkem jsem nabral, že jsem si tě vzal. Ted' abych ještě kluka živil.*“⁸⁴

Bozkovský je autorkou líčen jako nesmírně krutý, lakomý a panovačný člověk, kterému není překážkou ani vlastní rodina. Jeho krutost dohání mladého Komenského k útěku z tolik milovaného domova.

V románech se objevují též postavy, které lze klasifikovat jako postavy mysteriózní. „*Mysteriózní postava je postava opředená tajemstvím. Tajemnost této postavy vyrůstá většinou z úhlu pohledu – autor ji zachycuje z vnějšku, takže její vnitřní svět zůstává pro ostatní postavy i pro čtenáře záhadou.*“⁸⁵

Za mysteriózní postavuje možné považovat Kristinu Poniatowskou. Krásná dívka, jasnovidka, o kterou se Jan stará, ona sama však pochybuje, že pro něj není přítěží. „*Kristina Poniatovská nebyla v zemi svých předků šťastna. Trpěla den ode dne silnějším vědomím, že je rodině Komenských přítěží.*“⁸⁶ Po příchodu do Lešna se kvůli těmto pocitům dostávala do neustálého nervového vypětí a její již nedobrý zdravotní stav se zhoršoval.

---

⁸² PÁNKOVÁ, Markéta. *Jan Amos Komenský v kostce: malá encyklopedie českého génia staletí*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2020. ISBN 978-80-86935-50-8. s. 78.

⁸³ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 200.

⁸⁴ Tamtéž. s. 201.

⁸⁵ VŠETIČKA, František. *Stavba prózy*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. ISBN 80-7067-203-X. s. 25.

⁸⁶ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno. s. 206.

Přistěhovalci v Lešně dostávali zprávy z Čech, z Moravy, i z celého světa. Pro Kristinu však zprávy nebyly dobré: „*Její poručník Jan Stadius si nevěděl rady, má-li nemocné dívce oznámit, že již za týden, po jejich příchodu do Lešna se Julian Poniatowský, bývalý rektor mladoboleslavské školy, rozloučil s životem.*“⁸⁷ Sama Kristina několikrát předpovídala, že se s otcem již nesetká. Autorka poukazuje na pochybnosti, které se týkaly možné nepravdivosti Kristininých předpovědí. Současně však o několik kapitol dál uvádí, že se její věštby zčásti vyplnily. „*Z našich duchovních že první odejde Tychicus a potom Stadius.*“⁸⁸

Kristina Poniatowská je reálnou postavou, která skutečně po odchodu do emigrace pobývala u Komenských. Komenský zaznamenal 82 zjevení Poniatowské, jež později knižně vydal. Po jejím druhém sňatku její vidění ustala.⁸⁹

2.5 Časoprostor

Čas i prostor hrají v literárních dílech významnou roli jako kulisy i prostředek zasazení děje do kontextu dalších událostí. To u historických románů platí dvojnásob, přičemž každý z těchto faktorů a kulisy děje může mít i další funkce než jen popis okolností, za jakých se děj odehrává.

U každého románu je přesně určený čas i prostor. První díl se odehrává přibližně v letech 1558–1608. Mašínová se v tomto díle snaží vykreslit prostředí, ve kterém Komenský žil a vyrůstal. První díl nezačíná Komenského narozením, ale nejprve se seznamujeme s dětstvím jeho otce Martina, které strávil na moravském venkově v Komně. „*Komňa, dědina důvěřivě usazená nedaleko slovenských hranic mezi Krhovským kopcem, Lukovem, Brodskou horou a Záhorovskými Valy, byla přátelům z ruky, nepřátelům na ráně.*“⁹⁰ Se vstupem Jana Amose do děje se ocitáme v Nivnici, kde se podle autorčiných slov narodil. Otázka místa narození není jednoznačně vyřešena, některá literatura uvádí jako místo narození Komenského Uherský Brod.⁹¹ Do Uherského Brodu se děj přesune až v dalších kapitolách, kam se Komenský s rodiči odstěhoval a navštěvoval zde městskou školu. Po smrti obou rodičů pobýval hlavní hrdina na malém statku u tety a strýce Nohálových ve Strážnici. První díl trilogie končí odchodem Komenského na studia do Přerova.⁹²

---

⁸⁷ Tamtéž. s. 217.

⁸⁸ Tamtéž. s. 311.

⁸⁹ POLIŠENSKÝ, Josef. *Komenský, muž labyrintů a naděje*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0580-3. s. 45.

⁹⁰ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82. s. 7.

⁹¹ PÁNKOVÁ, Markéta. *Jan Amos Komenský v kostce: malá encyklopedie českého génia staletí*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2020. ISBN 978-80-86935-50-8. s. 64.

⁹² MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82.

Druhý díl, který navazuje na první část, zachycuje období z let 1608–1628. Ani v druhé části Komenský neopouští Moravu, neboť téměř třičtvrtě románu se Komenský pohybuje v tomto kraji. Na počátku románu se ocitáme v Přerově, kam hrdina odešel, aby se mohl věnovat studiu. Jediné vymanění z moravského kraje přichází v podobě tříletého pobytu v německém Herbonu a Heidelbergu, kde studoval teologii. Po dokončení studia se pěšky vrací přes Norimberk a Prahu zpět do Přerova, kde jako v následujícím místě své životní cesty Fulneku působí jako učitel. Druhý díl autorka zakončila v době, kdy se Komenský skrýval v Brandýse nad Orlicí a v obci Bílá Třemešná.⁹³

Třetí část zobrazuje osud Komenského v letech 1628–1656. Na začátku třetího dílu nás pak autorka zavádí do Lešna, kam se Komenský uchýlil po svém vynuceném odchodu z Čech. Odtud objíždí evropské metropole úměrně tomu, jak stoupala jeho popularita, byl zván na nejrůznější dvory protestantských panovníků. Přes Londýn se tak dostal do Švédska, kde jej dokonce přijala švédská královna (což bylo pro emigranta jistě velkou poctou). Zhruba po osmi letech cestování se vrací do polského Lešna, kde zažil konec třicetileté války. Její výsledky byly pro něj zklamáním, což jasně vyznívá z *Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské*, který vznikl právě v době lešenského exilu. Odtud v 50. letech 17. století putoval dále do Uher, kam byl pozván, aby reformoval tamní školství. Následně se potřetí a naposledy vrací do Lešna, odkud jej vyhnal až požár, který zničil drtivou většinu jeho knih. Proto přijal pozvání do Nizozemí, kde autorka svého hrdinu opouští.⁹⁴

Celá trilogie je protkána českými a světovými historickými událostmi 16. a 17. století, které celý příběh dokreslují.

---

⁹³ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno.

⁹⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno.

Závěr

Bakalářská práce *Osobnost J. A. Komenského v prózách Leontiny Mašínové* potvrzuje kvality autorky Leontiny Mašínové a její tvorby. Leontina Mašínová neodmyslitelně patří do české literární historie.

V první části bakalářské práce jsem se věnoval především autorce trilogie, zaměřil jsme se i na zasazení do historického kontextu, který ovlivnil život a literární tvorbu spisovatelky. Dále se v této práci okrajově zmiňuji o ostatních dílech Mašínové v rámci klasifikace její tvorby. Autorčinu tvorbu jsem rozdělil do čtyř kategorií podle druhu literárního žánru. Součástí této kapitoly je též dobová kritika.

Hlavním cílem druhé části bakalářské práce bylo přiblížení *trilogie Nesmrtelný poutník* a rozbor daného díla na základě literární teorie. V práci jsou uvedeny základní informace, které nás blíže seznamují s dílem. Dále je vyložen děj románu z pohledu hlavního hrdiny, aby měl čtenář představu o celkovém sledu událostí, které se v díle odehrávají.

V poslední části jsem se soustředil na rozbor celé trilogie, zaměřil jsem se však pouze na vybrané okruhy, kterými jsou pojmenování románu, kompozici, časoprostor a problematika postavy literárního díla.

Při psaní této práce jsem stále častěji pociťoval úctu k Janu Amosi Komenskému, který předběhl svou dobu snad ve všech sledovaných aspektech. Je až s podivem, že není v českém prostředí zmiňován a připomínán častěji, neboť osobnost této velikosti by měla stát na piedestalu oslavujícím naši národní hrdost. Svým osudem také celkem věrně symbolizuje české dějiny a je pro nás inspirací – ač zmítán nepřízní historie, vždy si uchoval čest, víru v Boha, lidskou důstojnost, a především snahu neustále se zdokonalovat. To je většinou hlavním motivem jeho děl – přimět k tomu i ostatní lidi bez ohledu na těžký a někdy až ironicky krutý život. Přijetím tohoto Komenského životního postoje bychom se jako národ také zřejmě oprostili od našeho alibistického přesvědčení, že jsme národem malým a dějinami smýkaným.

Osobnost Leontiny Mašínové, ačkoliv je všeobecně bohužel málo známá, mě oslovila jednak svým citlivým pohledem na svět, jak dokazuje ve svých prózách, tak i svou zásadovostí a možná i odvahou. Ta se projevila především její pílí, jež věnovala svému rozsáhlému dílu v době, kdy hrdinové obvykle pouze plnili plán ve výrobě, potírali imperialistické agenty, případně s optimismem budovali světlé zítřky. Do této doby Mašínová uvádí v literatuře silně věřícího myslitele, jenž s křesťanskou pokorou přijímá život takový, jaký je.

Rovněž všude prostupující úcta Leontiny Mašínové k Jednotě bratrské nijak nezastírá, že byla její členkou, což v 50. letech na pozadí probíhajících soudních procesů představovalo velkou osobní statečnost.

Osobně pociťuji jistou obavu, zda tato má hluboká úcta, již jsem si během psaní této práce vytvořil, plně vystihuje význam díla J. A. Komenského zprostředkovaný podle mého názoru neobyčejně působivě a věrohodně dílem paní Leontiny Mašínové.

Seznam použité literatury a zdrojů

Knižní publikace

- BÍLEK, Karol. *Leontina Mašínová (1882–1975): literární pozůstalost*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1984. ISBN neuvedeno.
- BLÁHA, Arnošt Inocenc. *Problémy lidové výchovy: její pojem, úkoly a předpoklady*. Praha: Masarykův lidovýchovný ústav, 1927. ISBN neuvedeno.
- DOKOUPIL, Blahoslav. *Český historický román 1945–1965*. Praha: Československý spisovatel, 1987. ISBN neuvedeno.
- ELIÁŠ, Rudolf. *Světlo v temnotách*. Místek: Nakladatelství Lev Bílek, 1946. ISBN neuvedeno.
- ERHART, Adolf. *Základy jazykovědy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1990. ISBN 80-04-24612-5.
- HANUŠ, Miroslav. *Osud národa*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1958. ISBN neuvedeno.
- HANUŠ, Miroslav. *Poutník v Amsterdamu*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1967. ISBN neuvedeno.
- JANOUŠEK, Pavel, ed. *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1995. ISBN 80-85946-16-5.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *O sobě*. 2., nezm. vyd. Praha: Odeon, 1989. ISBN 80-207-0016-1.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Praha: Nakladatelství H & H, 2002. ISBN 80-7319-020-6.
- LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.
- MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Do labyrintu světa*. Praha: Melantrich, 1959. ISBN neuvedeno.
- MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Mladá léta Jana Ámose*. 3. vyd. Praha: Melantrich, 1982. ISBN 32-013-82.
- MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Planoucí pochodeň*. Praha: Melantrich, 1961. ISBN neuvedeno.

- MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Za oponou paměti*. Hradec Králové: Kruh, 1982. ISBN 46-020-82.
- MOCNÁ, Dagmar, Josef PETERKA a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- OPELÍK, Jiří a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3/1 M-Ř*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.
- PÁNKOVÁ, Markéta. *Jan Amos Komenský v kostce: malá encyklopedie českého génia staletí*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2020. ISBN 978-80-86935-50-8.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Komenský, muž labyrintů a naděje*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0580-3.
- PRAŽÁK, František. *Ráj srdce*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1958. ISBN neuvedeno.
- ŠTVERÁK, Vladimír a Zdeněk KUČERA. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-626-0.
- ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2. Čeští spisovatelé*. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4.
- VLAŠÍN, Štěpán, ed. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1977. ISBN neuvedeno.
- VŠETIČKA, František. *Stavba prózy*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1992. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. ISBN 80-7067-203-X.
- ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-172-8.
- Odborné články**
- BULÁNEK, František D. Učitelé – průkopníci. *Lidová demokracie*. 1970, **26**(85). ISSN 0323-1143.
- MACEK, Josef. O kritice „Školských kapitol“. *Naše doba*. 1940–1941, **48**(1–10). ISSN 1212-0278.

MARŠÁLEK, Pavel. Nacistická okupace českých zemí jako pokus o destrukci české a československé státnosti. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2018, **64**(3). ISSN 0323–0619.

MIŠKOVSKÁ, Vlasta Tatjana. L. Mašínová pokračuje o Komenském. *Křesťanská revue*. 1959, (8). ISSN 0023-4613.

STEJSKALOVÁ, Anna. Koncepce osobnosti Jana Amose Komenského v literárním ztvárnění. *Filologické studie*. 1978, (1), 105–114. ISSN 1211-7676.

Anotace

Jméno a příjmení:	Jiří Drtil
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023
Název práce:	Osobnost J. A. Komenského v prózách Leontiny Mašínové
Název v angličtině:	Jan Amos Komenský in selected novels of Leontina Mašínová
Anotace	Bakalářská práce se zabývá zejména zobrazením postavy Jana Amose Komenského ve vybraných prózách Leontiny Mašínové. Práce je členěna do dvou kapitol. První kapitola práce se věnuje literární tvorbě Leontiny Mašínové. Předmětem druhé části práce je analýza a osobností J. A. Komenského v literární tvorbě Leontiny Mašínové.
Klíčová slova	biografický román, J. A. Komenský, Leontina Mašínová, román, trilogie
Annotation	The bachelor's thesis primarily deals with the portrayal of the figure of Jan Amos Comenius in selected prose works of Leontina Mašínová. The work is divided into two chapters. The first chapter of the work is devoted to the literary work of Leontina Mašínová. The subject of the second part of the thesis is the analysis of the personality of J. A. Comenius in the literary work of Leontina Mašínová.
Keywords	biographical novel, J. A. Comenius, Leontina Mašínová, novel, trilogy
Rozsah práce:	35 stran
Jazyk práce:	český jazyk